

УДК 347.121.1

Олена Валеріївна Сідей,*аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ЗДОРОВ'Я

Серед усіх прав людини, що закріплені Конституцією України та міжнародно-правовими актами, особисті немайнові права посідають найважливіше місце, а ефективна діяльність держави у цьому напрямку зумовлює рівень життя та цивілізованості нашої країни. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнається найвищою соціальною цінністю. Незважаючи на те, що підгалузь особистих немайнових прав не є новою для цивілістичної науки, нажаль на сьогодні саме «здоров'я», як благо та як особисте немайнове право залишається найменш дослідженим у правовій науці. Цивільне законодавство не містить ані визначення поняття «здоров'я», не закріпленим залишається і «право на здоров'я фізичної особи». Разом з тим, Цивільний кодекс України визначає ряд прав, що пов'язані із здоров'ям, зокрема, право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан здоров'я, право на таємницю про стан здоров'я. Така позиція законодавства звужує обсяг та зміст існуючих можливостей фізичної особи щодо власного здоров'я, оскільки вони носять лише охоронний характер.

Дослідженню особистих немайнових прав людини загалом, та права на здоров'я зокрема, цивільно-правовому регулюванню, здійсненню та захисту присвячені праці таких вчених, як: С. Б. Булеца, О. Р. Дашковська, О. С. Іоффе, Н. О. Коротка, Ю. А. Крук, Л. В. Красицька, М. М. Малєйна, Н. С. Малєїн, Л. В. Малюга, О. О. Пунда, З. В. Ромовська, Н. Сажієнко, О. В. Синєгубов, І. Я. Сенюта, В. Скоромоха, С. О. Сліпченко, Р. О. Стефанчук, М. О. Стефанчук, Б. Тобес, Н. О. Тюхтій, С. І. Чернооченко.

Статтею 201 Цивільного кодексу України здоров'я визнано одним із особистих немайнових благ, що охороняється цивільним законодавством. Проте цивільне законодавство не містить визначення поняття «здоров'я», перш за все як блага, що призводить до певних труднощів регулювання цього особистого немайнового блага людини.

Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я визначено, що здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та фізичних дефектів [1]. Це поняття відображено також у ч. 2 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я та в деяких інших нормативно-правових актах [2].

Саме в такому розумінні це поняття переважно розглядається у науковій юридичній літературі. Так, деякими вченими поняття здоров'я розглядається через категорію «благополуччя», як якісну характеристику максимально доброго стану, поділяючись на фізичне здоров'я (стан, який забезпечує статико-динамічний речовинно-енергетичний гомеостаз організму), психічне здоров'я (внутрішньо-системний і системно-середовищний гомеостаз мозку) та соціальне здоров'я (інформаційний та системно-середовищний гомеостаз поведінки).

Проте дане поняття є непридатним для використання в сфері права, оскільки носить ідеалістичний характер. Тобто, дане визначення можна співвіднести з визначенням «ідеальне здоров'я», що може бути головною метою до якої повинна прагнути фізична особа.

Слово «благополуччя» є філософською категорією. Благополуччя й відчуття благополуччя досить значущі для будь-якої людини, посідають центральне місце в самосвідомості та всьому суб'єктивному (внутрішньому) світі особистості. Існують об'єктивні показники благополуччя, кожній людині відомі хоча б деякі з них. Уявлення про власне благополуччя або благополуччя інших людей, його оцінка спираються на об'єктивні критерії благополуччя, успішності, показники здоров'я, матеріального достатку тощо. Останні впливають на відчуття благополуччя. Інакше кажучи, благополуччя особистості за самою своєю природою є насамперед суб'єктивним. Тобто кожна людина визначає самостійно (суб'єктивно) стан свого благополуччя. Наприклад, якщо людина не задоволена своїм матеріальним забезпеченням або своїм соціальним статусом це свідчить про відсутність «благополуччя», а відповідно і відсутність такого блага як «здоров'я» (якщо ґрунтуватись на понятті «здоров'я» наведеному у статуті ВООЗ). Такий висновок призводить до певних труднощів у цивільно-правовому регулюванні права на здоров'я, забезпеченні належного захисту та охороні даного права.

Таким чином поняття здоров'я, слід визначати як особисте немайнове благо, слід тлумачити як фізичний психічний та психологічний стан організму фізичної особи, який визначається якісними та кількісними медичними показниками. Визначення поняття здоров'я, дає можливість розглядати його як спеціальний об'єкт суспільних відносин та як певну соціальну цінність, яка має конкретну юридичну природу. Крім того, завдяки цьому встановлюється, що здоров'я має цивільно-правову приналежність та є об'єктом цивільних прав.

Визначивши поняття здоров'я, слід відзначити відсутність правової норми яка б закріплювала саме «право на здоров'я», як особисте немайнове право фізичної особи. Необхідність такого закріплення обґрунтовується наступними твердженнями.

С. С. Алексєєв висуває дві умови, які є необхідними для того, щоб суспільні відносини були врегульовані правом. По-перше, такі відносини повинні мати вольовий характер, а по-друге, можуть бути опосередковані за допомогою специфічних юридичних засобів [3, с. 212].

Беззаперечним є те, що особисті немайнові права фізичних осіб у сфері права на здоров'я відповідають обом умовам. Право – це інструмент регулювання, який діє через волю і свідомість людей. Поведінка людини завжди містить дві складові: суб'єктивну, пов'язану з тією чи іншою мірою усвідомлення власних дій (бездіяльності), та об'єктивну, тобто фактичне виконання дії або утримання від такої.

Разом з тим, на думку вчених, з якою ми погоджуємося, термін «право на здоров'я» є найкращим з точки зору відповідності міжнародним документам та угодам та найбільш часто використовується на міжнародному рівні, та найголовніше він допомагає усвідомити, що мова йде не тільки про охорону здоров'я, але й про право на низку умов без яких неможливим є здоров'я [4, с. 20].

Проте, окремі науковці взагалі не вважають за необхідне виділяють з-поміж інших особистих немайнових прав таке право, оскільки воно має конституційно-правову природу [5, с. 4]. Інші цілком погоджуються з вже існуючою в межах права на охорону здоров'я цивільно-правовою регламентацією та вважають її достатньою [6, с. 10–11].

Слід відмітити, що галузева належність тих чи інших прав повинна визначатись з огляду на те, яка галузь права створює для відповідного правового явища загальні засади для його реалізації та подальшого розвитку. Так, особисті немайнові права фізичних осіб у сфері охорони здоров'я мають цивілістичну природу, оскільки вони відповідають загальним засадам цивільного права та саме за допомогою норм цивільного права можлива їх реалізація, охоронна та захист.

Право на здоров'я опосередковує один із видів відносин, які входять до предмету цивільно-правового регулювання. Підтримуючи думку Чернооченко С.І., вважаємо, що відносини, які виникають з приводу здоров'я, відносяться до переліку особистих немайнових, непов'язаних з майновими. Здоров'я особи – це завжди особисте нематеріальне благо, яке складає основу життєдіяльності людини. Воно є невідчужим від особи і в силу цього не може мати майнового характеру. При цьому право на здоров'я не може бути обумовлено майновими інтересами його носія. У юридичній літературі зазначалося, що право на здоров'я – це немайнове право, пов'язане з майновим. На підтримку цього висновку наводилися докази про те, що під час перебування у лікарнях надання медичної допомоги супроводжується наданням послуг майнового характеру (харчування, мешкання, тощо) [7, с. 62].

З такою думкою погодитися не можна, оскільки звернення за медичною допомогою не змінює немайнового характеру блага – здоров'я. Здорова людина не звертається за допомогою до медичних закладів, їй не потрібно вступати у майнові відносини з лікувальними закладами. Звісно, й право на здоров'я у своєму не порушваному стані не передбачає виникнення схожого майнового зв'язку. Протягом життя людина вступає у різноманітні майнові відносини для купівлі продуктів харчування, взуття, інших предметів першої необхідності. Усі ці майнові зв'язки необхідні не стільки для підтримання здоров'я, скільки для самої можливості існування людини як такої. І тим паче подібні матеріальні умови існування людини не перетворюють саме здоров'я у матеріальне благо.

Право на здоров'я слід визначати, як особисте немайнове право фізичної особи щодо обладнання та використання, як особистого немайнового блага, що виражається у системі різного роду правомочностей спрямованих на охорону, підтримку, захист, відновлення та розпорядження власним організмом упродовж всього життя.

З огляду на викладене пропонується доповнити Книгу другу Главу 21 Цивільного кодексу України статтею 281-1 та викласти її в такій редакції: фізична особа має невід'ємне право на здоров'я що виражається у системі різного роду правомочностей спрямованих на охорону, підтримку, захист, відновлення та розпорядження власним організмом упродовж всього життя. Фізична особа має право на здійснення, охорону та захист свого здоров'я будь-якими засобами та способами, що не заборонені законом.

Слід зауважити, що відсутність категорії «право на здоров'я» у ЦК України спричинює певні ускладнення цивільно-правового регулювання здоров'я, як блага, та як об'єкту нематеріального права. Разом з тим, це зужує обсяг і зміст існуючих можливостей фізичної особи щодо власного здоров'я, здебільшого переводячи їх у характер прав, що носять охоронний характер. З огляду на це, чинне законодавство повинно гарантувати фізичній особі не тільки право на охорону її здоров'я, а й забезпечувати реальні правові можливості максимально широкі за кількісними та якісними показниками дій (поведінки), що спрямована на задоволення різноманітних інтересів у сфері власного здоров'я. Отже, чинне законодавство України повинно закріплювати не низку прав у сфері охорони здоров'я фізичної особи, а в першу чергу право на здоров'я, включаючи його активний та пасивний зміст

Список бібліографічних посилань:

1. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: від 22.07.1946. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.
3. Тяхтій Н. О. Дослідження особистих немайнових прав фізичних осіб у сфері охорони здоров'я на загальнотеоретичному, правовому і галузевому рівнях. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*. 2013. Вип. 3 (47). С. 210–216.

4. Тобес Б. Право на здоров'я: теория и практика. М.: Устойчивый мир, 2001. С. 20.
5. Скомороха В. Право людини на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування та конституційне правосуддя. *Право України*. 2002. № 6. С. 3–9.
6. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. С. 10–11.
7. Чорноооченко С. І. Право на здоров'я (цивільно-правовий аспект). *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1998. № 3 (5). С. 61–76.

Одержано 27.04.2017

УДК 347.1

Анатолій Святославович Сліпченко,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ПОНЯТТЯ «ЦИВІЛЬНИЙ ОБОРОТ»

Відомо, що визначення поняття є важливою частиною логічної операції, що розкриває зміст певного правового явища. У ньому проявляються суттєві ознаки, завдяки яким тільки й можливо розкрити сутність визначеного, відрізнити його від інших близьких за змістом визначень, з'ясувати, що взагалі собою являє певна юридична конструкція.

Рухаючись від загального до спеціального, можна стверджувати, що і процес пізнання цивільного обороту як правового явища також має відбуватися через відображення поняття та у формі поняття. І таке поняття в теорії права використовується досить широко [1] та є одним із найбільш загальних. Разом з тим, до теперішнього часу його розуміння й тлумачення у цивілістиці досить різні, а інколи і протилежні [2, с. 435]. Звісно, що така різноманітність ускладнює застосування поняття цивільного обороту в юриспруденції.

На основі аналізу існуючих точок зору та приписів чинного законодавства України пропонується під цивільним оборотом розуміти правомірне відчуження або перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої. Саме у такому визначенні містяться всі необхідні та достатні елементи цивільного обороту як правової категорії.

1. Відчуження та перехід вказують на динаміку об'єктів цивільного права, а правомірність – на її юридичне оформлення (на динаміку суб'єктивних прав).

2. Рух (перехід) прав (обов'язків) лише оформлює динаміку об'єктів. Він є необхідним елементом цивільного обороту, але недостатнім для його повного розуміння [3, с. 94]. Без динаміки об'єктів мета цивільного обороту не може бути досягнутою. Ілюстрацією наведеної думки є приклад, коли власник, який за межами позовної давності не може застосувати виндикацію, передає своє право власності третій особі. Очевидно, що в даному випадку матиме місце перехід права (права власності як титулу). Але такий перехід без можливості отримати сам об'єкт втрачає для набувача глудз. Тому рух об'єктів є необхідним елементом (ознакою) визначення цивільного обороту. Адже саме об'єкти цивільних прав здатні задовольняти потреби учасників цивільних правовідносин. Для отримання правомірного доступу до них, на наш погляд, такі блага і залучаються до цивільного обороту.